

BRENT Crude Oil (\$/b)		WTI Crude Oil (\$/b)	
01/09/2023 86.86	08/09/2023 89.32	01/09/2023 83.78	08/09/2023 86.18
<p>— Brent Crude</p>		<p>— WTI Crude</p>	
Henry Hub Natural Gas (\$/MMBtu)		Europe & Asia Natural Gas (\$/MMBtu)	
01/09/2023 2.76	08/09/2023 2.59	30/08/2023 12.65 13.41	06/09/2023 9.78 13.21
<p>— Natural Gas</p>		<p>— Dutch TTF Natural Gas — LNG Japan/Korea Marker</p>	

پویایی های بازار

بهای نفت خام بعد از هفت هفته افزایش قیمت و دو هفته کاهش از ۹۰ دلار به ازای هر بشکه گذشت. امروز صبح نفت خام «برنت» دریای شمال در لندن با قیمت ۹۰,۶۵ دلار معامله شد. «اوپک پلاس» همچنان در تصمیم خود برای کاهش تولید و تثبیت قیمت مصمم بوده و روسیه و عربستان سعودی اعلام کردند که تا آخر سال کاهش تولید را حفظ خواهند نمود. روسیه صادرات فرآورده نفت گاز خود را به میزان ۲۵ درصد در پایانه های غربی کاهش داده تا با ازدیاد مصرف در داخل و تعمیرات سالانه پالایشگاهها مقابله نماید. به گفته کارشناس بانک «جی پی مورگان» بعید است که در سال جاری قیمت برنت از ۱۰۰ دلار به ازای هر بشکه بگذرد، چرا که بخش تقاضا مانند زمان پس از بیماری کووید-۱۹ دارای گسترش چشمگیر نیست.

نفت خام «وست تگزاس اینترمدییت» در حال حاضر از ۸۵ دلار به ازای هر بشکه گذشته و امروز صبح به قیمت هر بشکه ۸۷,۵۱ دلار در بازار کاشینگ به فروش رفت. معاملات آتی این نفت خام نیز با رشد قابل توجهی روبرو شده است. پس از شروع جنگ روسیه و اوکراین در ۲۰۲۲، این بالاترین قیمت نفت برای تگزاس است.

در بازار گاز طبیعی در منطقه هنری هاب یک میلیون واحد حرارتی انگلیسی (بی تی یو) به قیمت ۲,۶۱ دلار معامله شد. همین مقدار گاز طبیعی مایع شده در بازار روتردام در اروپا به قیمت ۹,۷۶ دلار به فروش رسید که حدود ۳۰ درصد کمتر از هفته گذشته است. در شرق دور گاز طبیعی مایع شده به قیمت ۱۳,۲۱ دلار به ازای هر میلیون بی تی یو معامله گردید. مصرف گاز رشدی نسبت به ماههای گذشته نداشته و مسئله اصلی در سه بازار بزرگ خرده فروشی یعنی آمریکای شمالی، اروپا، و آسیای شرقی همچنان چگونگی مهار تورم است. بنابراین ممکن است که مجدداً بانکهای مرکزی کشورها به بالابردن نرخ بهره اقدام نمایند.

➤ **وضعیت صادرات نفت خام ونزوئلا:** براساس گزارش «رویترز»، صادرات نفت خام ونزوئلا در ماه اوت ۳۸ درصد نسبت به ماه ژوئیه کاهش داشته است. صادرات نفت کاراکاس در ماه ژوئیه به بالاترین میزان در سه سال گذشته رسیده بود که یکی از دلایل آن صدور مجوز برای شرکت آمریکایی «شورون تگزاکو» به منظور ازسرگیری صادرات نفت ونزوئلا بوده است. صادرات نفت کاراکاس در ماه ژوئیه روزانه ۸۷۷ هزار بشکه بوده و این رقم در ماه اوت به ۵۴۴ هزار بشکه کاهش یافته است. چین اصلی‌ترین خریدار نفت ونزوئلا در ماه اوت بوده است. شرکت «شورون تگزاکو» روزانه ۴۷ هزار بشکه نفت ونزوئلا را به پالایشگاه‌های ایالات متحده منتقل کرده که نسبت به ماه ژوئیه ۱۴ هزار بشکه کمتر شده است.

➤ **وضعیت ذخایر نفت سفید و گازوئیل ایالات متحده:** براساس گزارش «رویترز»، ذخایر نفت سفید ایالات متحده در شرایط کنونی به‌طور غیرمعمول در سطح پایینی قرار دارد و همین امر می‌تواند مردم این کشور را در فصل زمستان پیش‌رو با مشکل کمبود سوخت برای گرمایش مواجه کند. آمارهای اداره «اطلاعات انرژی ایالات متحده» نشان می‌دهد که حجم ذخایر سوخت واشنگتن شامل دیزل و نفت سفید هم اکنون ۱۵ درصد کمتر از متوسط ۵ سال اخیر آن در این ماه از سال است. این ذخایر با داشتن ۱۱۸ میلیون بشکه سوخت، فقط می‌تواند ۳۱ روز از نیاز این کشور را تأمین کنند. به دلیل کاهش عرضه نفت سنگین و نیمه سنگین پالایشگاه‌های ایالات متحده نتوانسته‌اند به اندازه کافی و براساس پیش‌بینی افزایش تقاضای فصلی، نفت سفید و گازوئیل تولید کنند. کاهش عرضه نفت از سوی کشورهای «اوپک پلاس»، شامل اعضاء گروه «اوپک» و دیگر کشورهای نفتی، عرضه نفت شور نیمه سبک به بازار را محدود کرده است. از سوی دیگر صادرات سوخت از سوی ایالات متحده به اروپا هم شرایط را در بازار داخلی این کشور و انبارهای ذخیره‌سازی سوخت، بدتر کرده است.

➤ **افت ذخایر ارزی عربستان سعودی و احتمال کاهش عرضه نفت:** براساس اعلام بانک مرکزی عربستان سعودی حجم ذخایر ارزی این کشور به کمترین میزان از سال ۲۰۰۹ تاکنون رسیده است. ذخایر ارزی عربستان سعودی ۴۰۷ میلیارد دلار برآورد می‌شود. پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که ذخایر ارزی ریاض در ماه ژوئیه ۱۶ میلیارد دلار کاهش داشته است.

از جمله اصلی‌ترین دلایل کاهش ذخایر ارزی سعودی‌ها، کاهش داوطلبانه صادرات این کشور و متعاقباً کم شدن درآمدهای نفتی سعودی‌ها است. تولید نفت عربستان سعودی در ماه ژوئیه، اوت، و سپتامبر به‌طور متوسط روزانه ۹ میلیون بشکه بود چرا که این کشور به شکل داوطلبانه صادرات نفت خود را ۱ میلیون بشکه در روز کاهش داده است. قرار بود این کاهش ۱ میلیون بشکه‌ای فقط در ماه ژوئیه اجرا شود، اما مقامات سعودی این طرح را برای ماه‌های اوت و سپتامبر نیز تمدید کردند. کارشناسان هشدار داده‌اند که ممکن است عربستان سعودی در سال جاری با کسری بودجه مواجه شود. از سوی دیگر کاهش قیمت نفت در بازار جهانی درآمد نفتی سعودی‌ها را نسبت به سال گذشته کمتر کرده است.

➤ **قیمت بنزین در ایالات متحده:** میانگین قیمت بنزین در ایالات متحده در حال حاضر به ۳,۸۰۳ دلار به ازای هر گالن رسیده است. تقاضای فصلی قوی و سلسله اختلالات پیش آمده در فعالیت پالایشگاه‌ها، عامل افزایش اخیر قیمت بنزین بوده است. همزمان، محدودتر شدن عرضه نفت هم قیمت نفت خام را بالا برده است. پالایشگاه «دلتا» با ظرفیت ۱۸۵ هزار بشکه در روز در ترینر و همچنین پالایشگاه نفت «ایروینگ اویل» با ظرفیت ۳۲۰ هزار بشکه در روز در نیوبرانشویک کانادا در طول سپتامبر و بخشی از اکتبر تعطیل خواهند بود که بر حدود ۹ درصد از سوخت عرضه شده در این مناطق تأثیر می‌گذارد.

➤ **تمدید کاهش تولید نفت عربستان سعودی و روسیه:** عربستان سعودی و روسیه ۱۴ شهریور ۱۴۰۲ اعلام کردند که کاهش داوطلبانه تولید نفت خود را تا پایان سال ۲۰۲۳ تمدید خواهند کرد. به دنبال اعلام این خبر، قیمت نفت برنت برای نخستین بار از نوامبر گذشته، به بالای ۹۰ دلار به ازای هر بشکه صعود کرد. این افزایش قیمت با وجود افزایش صادرات نفت ایران و ونزوئلا روی داد. این تصمیم، ضربه تازه‌ای به «جو بایدن» رئیس جمهور ایالات متحده است؛ زیرا محدودتر شدن عرضه، قیمت‌ها را در شرایطی که وی ۱۴ ماه دیگر با انتخابات ریاست جمهوری روبروست، افزایش می‌دهد. استدلال واشنگتن آن است که جهان به قیمت پایین‌تر نفت برای حمایت از رشد اقتصادی و جلوگیری از کسب درآمد بیشتر توسط روسیه برای تأمین مالی جنگ اوکراین، نیاز دارد. سفر سال گذشته رئیس جمهور ایالات متحده به عربستان سعودی، برای تضمین افزایش تولید این کشور، شکست خورد و در مقابل، ریاض به همراه متحدانش در «اوپک پلاس»، در اکتبر و سپس در آوریل

کاهش تولید را اعلام کردند. ایالات متحده و متحدان غربی این کشور از تولیدکنندگان «اوپک پلاس» خواسته بودند تولید نفت را برای کاهش هزینه‌های انرژی و کمک به اقتصاد جهانی، افزایش دهند. اما تولیدکنندگان «اوپک پلاس» معتقدند آن‌ها در جهت ثبات بازار عمل می‌کنند و اقدامات‌شان پیشگیرانه است. چاپ پول فراوان از سوی بانک‌های مرکزی غربی طی یک دهه گذشته، باعث شده است اعضاء «اوپک پلاس» شاهد کاهش ارزش صادرات نفت باشند که سهم بزرگی از درآمدهای آن‌ها را تشکیل می‌دهد. کاهش داوطلبانه عربستان سعودی و روسیه، علاوه بر کاهش تولیدی است که در آوریل گذشته میان اعضاء ائتلاف «اوپک پلاس» توافق شد و بعداً تا پایان سال ۲۰۲۴، تمدید شد. براساس گزارش «رویترز»، روسیه در تمدید کاهش داوطلبانه عرضه به عربستان سعودی پیوسته تا بتواند درآمدهای نفتی بیشتری کسب کند. بخش عمده نفت روسیه اکنون بالاتر از سقف قیمت تعیین شده توسط «گروه هفت»، فروخته می‌شود.

عوامل کاهش قیمت

➤ **مذاکرات گازی ترکیه با رژیم صهیونیستی:** براساس گزارش «بلومبرگ»، «آلپ ارسلان بیرقدار» وزیر انرژی ترکیه تلفنی با «اسرائیل کاتز» وزیر انرژی رژیم صهیونیستی، درباره فرصت‌ها برای توسعه همکاری‌های دوجانبه در زمینه انرژی و به‌خصوص گاز، گفت‌وگو کرده است. دو کشور به دنبال آن هستند تا از یک میدان گازی در نزدیکی نوار غزه گاز برداشت کرده و به اروپا صادر کنند. البته با وجود مذاکرات در حوزه انرژی که تا حدودی به نزدیک شدن دو طرف منجر شده، ترکیه و رژیم صهیونیستی هنوز روی مسئله فلسطین با یکدیگر اختلاف دارند. آنکارا مدت‌هاست که نسبت به سیاست‌های رژیم صهیونیستی در قبال فلسطین انتقاد جدی دارد.

➤ **رکوردشکنی صادرات نفت خام ایران:** براساس گزارش «تانکر ترکرز»، میانگین صادرات نفت و میعانات گازی ایران در ماه اوت به ۱,۸۵ میلیون بشکه در روز رسید. این در حالی است که در ۲۰ روز نخست این ماه، رقم میانگین صادرات روی عدد ۲,۲ میلیون بشکه در روز بوده است. طبق گزارش «تانکر ترکرز» میانگین صادرات نفت ایران در سال جاری میلادی

معادل ۱,۴۲ میلیون بشکه در روز بوده است که یک رکورد بی‌سابقه از آغاز تحریم‌های دور دوم در سال ۲۰۱۸ تاکنون بوده است. طبق قانون بودجه سال ۱۴۰۲، میزان صادرات نفت و میعانات گازی ایران روزانه معادل ۱,۴ میلیون بشکه با قیمت ۸۵ دلار به ازای هر بشکه پیش‌بینی شده است. طبق برآوردها هر چند میزان رقم صادرات نفت تاکنون محقق شده اما به دلیل افت قیمت جهانی نفت، احتمالاً تحقق درآمدهای نفتی از جهت کاهش قیمت جهانی نفت با چالش مواجه شود.

➤ **هشدار «صندوق بین‌المللی پول» به عربستان سعودی:** «صندوق بین‌المللی پول» اعلام

کرد انتظار دارد رشد تولید ناخالص داخلی عربستان سعودی با توجه به تمدید کاهش تولید نفت از ۱,۹ درصد نرخ پیش‌بینی شده کمتر شود. اقتصاد عربستان سعودی در سال میلادی گذشته به کمک قیمت بالای نفت، ۸,۷ درصد رشد کرد و اجازه داد این کشور اولین مازاد بودجه خود در حدود یک دهه گذشته را ثبت کند. اما کاهش تولید در سال میلادی جاری و کاهش قیمت نفت، به درآمدهای نفتی ریاض ضربه زده و باعث کندی رشد اقتصادی خواهد شد. «امین ماتی» رئیس هیأت صندوق بین‌المللی پول در عربستان سعودی به «رویترز» گفت: «رشد غیرنفتی عربستان سعودی تحت تأثیر تقاضای داخلی، همچنان قوی خواهد ماند اما نرخ رشد کلی به رقم پایین‌تری خواهد رسید. با این حال، رشد اقتصادی ریاض همچنان مثبت خواهد ماند.» «صندوق بین‌المللی پول» رشد تولید ناخالص داخلی غیرنفتی عربستان سعودی در سال میلادی جاری را ۴,۹ درصد پیش‌بینی کرده است. این وام‌دهنده جهانی، در جدیدترین گزارش خود پیش‌بینی کرد که بزرگ‌ترین صادرکننده نفت جهان در سال ۲۰۲۳ با کسری مالی معادل ۱,۲ درصد تولید ناخالص داخلی در مقایسه با مازاد ۲,۵ درصدی در سال ۲۰۲۲، روبرو می‌شود. دولت عربستان سعودی برای سال جاری میلادی، دومین مازاد بودجه متوالی را پیش‌بینی کرده است که البته کمتر از سال ۲۰۲۲ خواهد بود. به گفته ماتی، کسری مالی با در نظر گرفتن قیمت بالاتر نفت و پرداخت سود بیشتر از سوی غول نفتی دولتی آرامکو که دولت عربستان سعودی بیش از ۹۰ درصد آن را در اختیار دارد، اکنون به توازن نزدیک‌تر خواهد شد. با وجود روند افزایشی قیمت نفت در چند ماه گذشته و انتظارات تحلیلگران برای محدود شدن عرضه در سه ماهه چهارم سال جاری میلادی، عربستان سعودی و روسیه روز سه‌شنبه (۱۴ شهریور ۱۴۰۲) اعلام کردند که کاهش داوطلبانه تولید خود را تا پایان سال

۲۰۲۳ تمديد خواهند کرد و باعث افزايش قيمت‌ها شدند. از سوي ديگر برخي از کارشناسان معتقدند هنگاميكه قيمت نفت به ۹۰ تا ۱۰۰ دلار به ازاي هر بشکه برسد، عربستان سعودي ممکن است کاهش عرضه نفت خود را تعديل کند.

تفسير مفت - روابط انرژتيک ايران و روسيه و آينده آن

روسيه مقادير زيادي نفت تخفيف‌دار به کشورهاي نظير هند و چين، عرضه کرده و «اوپک» را با کاهش قيمت نفت و از دست رفتن سهم بازار مواجه کرده است. طی سال گذشته، روسيه پس از تحریم‌هاي سختگيرانه‌اي که از سوي ايالات متحده و اروپا عليه بخش انرژي اين کشور اعمال شد؛ روابط انرژي خود را با قدرت‌هاي تقويت کرده که پذيراي نفت و گاز ارزان اين کشور هستند. مسکو موفق شده است بازارهاي عظيم هند و چين را جذب کرده و اوایل سال جاری ميلادي، به بزرگ‌ترين صادرکننده نفت به چين تبديل شود. با توجه به شرايط به‌وجود آمده و اعمال تحریم‌هاي گوناگون عليه مسکو اکنون اين کشور در مقايسه با ساليان گذشته نگرانی از بابت مشمول تحریم شدن بابت همکاري با ايران ندارد لذا در اين گزارش به دنبال آن هستيم که به بررسی روابط انرژتيک ايران و روسيه و آينده آن پردازيم.

۱- روسيه در سال ۲۰۲۲ حدود ۶۱۸ ميليارد مترمکعب گاز طبيعي توليد کرده که حجم توليد آن نسبت به سال ۲۰۲۱ حدود ۱۲ درصد کاهش داشته است. همچنين توليد گاز طبيعي روسيه طی سال‌هاي ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲، به ميزان ۱۰٫۹ درصد رشد داشته است. براساس جدول (۱) روسيه در سال ۲۰۲۲ به کل جهان حدود ۱۲۵ ميليارد مترمکعب گاز طبيعي از طريق لوله صادر کرده که به دليل تحریم‌هاي ناشی از تهاجم روسيه به اوکراين کاهش معناداری را نسبت به سال ۲۰۲۱ تجربه کرده تا جائیکه صادرات گاز طبيعي روسيه از طريق خط لوله به اروپا حدود ۹۵ درصد کاهش یافته است. در مقابل صادرات گاز طبيعي روسيه به منطقه آسيا - پاسفيک در سال ۲۰۲۲ با رشد ۹۳ درصدی نسبت به سال پيش از آن مواجه بوده است. به علاوه صادرات گاز طبيعي مایع شده روسيه به اروپا در سال ۲۰۲۲ پيش از ۱۲ درصد رشد داشته است.

۲- ايران در سال ۲۰۲۲ حدود ۲۵۹ ميليارد مترمکعب گاز طبيعي توليد کرده که نسبت به سال ۲۰۲۱ به ميزان ۱٫۱ درصد رشد داشته است. به طور کلی توليد گاز طبيعي ايران در بازه

زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲ بالغ بر ۵,۲ درصد رشد داشته که طبق بررسی «مؤسسه انرژی بررسی آماری انرژی جهان» بیش از دو برابر رشد تولید گاز طبیعی جهان (۲ درصد) افزایش داشته است. به علاوه ایران در سال ۲۰۲۲، ۱۸,۹ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی از طریق لوله صادر کرده که در مقایسه با سال ۲۰۲۱ حدود ۹ درصد رشد داشته است. البته تغییری در میزان صادرات گاز طبیعی ایران به اروپا رخ نداده و صادرات گاز تهران به کشورهای غیرعضو «اتحادیه اروپا» بوده است.

۳- طبق داده‌های «اوپک» روسیه در سال ۲۰۲۲ با دارا بودن ۲۲,۷۳ درصد و ایران با ۱۶,۱۷ درصد از ذخایر گاز طبیعی جهان رتبه‌های اول و دوم را از این حیث به خود اختصاص داده‌اند. همچنین نسبت تولید به ذخیره گاز طبیعی روسیه در سال ۲۰۲۲ معادل ۱,۲۹ درصد و نسبت تولید به ذخیره گاز طبیعی ایران در سال ۲۰۲۲ معادل ۰,۷۶ درصد بوده است. به عبارت دیگر روسیه در سال ۲۰۲۲ حدود ۱۵ درصد و ایران نیز در همین سال حدود ۶ درصد از گاز طبیعی جهان را تولید کرده‌اند.

۴- روسیه با صادرات ۷,۹۴۸,۰۰۰ بشکه نفت خام در روز ۱۱,۵ درصد از صادرات نفت خام جهان را در سال ۲۰۲۲ به خود اختصاص داده است. صادرات نفت خام روسیه در سال ۲۰۲۲ نسبت به سال ۲۰۲۱ به میزان ۱,۷ درصد رشد داشته و به‌طور کلی در بازه زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲ به میزان ۰,۶ درصد رشد کرده است. به علاوه این کشور در سال ۲۰۲۲ روزانه ۱۱,۲۰۲,۰۰۰ بشکه نفت خام تولید کرده که ۱۱,۹ درصد از تولید نفت خام جهانی را در بر می‌گیرد. ایران هم در سال ۲۰۲۲ با تولید روزانه ۳,۸۲۲,۰۰۰ بشکه نفت خام ۴,۱ درصد از تولید نفت جهان را به خود اختصاص داده و این تولید در مقایسه با سال ۲۰۲۱ به اندازه ۴,۶ درصد رشد داشته است. اما به‌طور کلی رشد تولید نفت خام ایران در بازه زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲ ناچیز و کمتر از ۰,۰۵ درصد بوده است. در ارتباط با ذخایر اثبات شده نفت خام نیز در سال ۲۰۲۲ ایران پس از ونزوئلا و عربستان سعودی با ۲۰۸ میلیارد و ۶۰۰ میلیون بشکه نفت خام در مقام سوم جهانی قرار گرفته است. ذخایر اثبات شده نفت خام روسیه نیز برای سال ۲۰۲۰ حدود ۱۰۸ میلیارد بشکه برآورد شده است.

۵- همانطور که در جدول (۱) قابل مشاهده است علیرغم ظرفیت‌های بالقوه در چشم‌انداز بلندمدت و برخورداری از منابع و ذخایر گاز طبیعی قابل توجه و حتی با فرض ثابت نگاه داشتن متغیر تحریم میان ایران و روسیه همواره شکاف قابل توجهی در بهره‌برداری از

منابع گاز طبیعی چه در قالب خط لوله و چه گاز طبیعی مایع شده وجود داشته است. داده‌ها نشان می‌دهند که ایران به رغم برخورداری از دومین ذخایر گاز طبیعی جهان هم اکنون به‌عنوان یک بازیگر اصلی در بازار جهانی انرژی محسوب نمی‌شود. به‌دلیل تحریم‌های متعدد، افزایش مصرف داخلی، و عدم توانایی برای جذب سرمایه و فناوری موردنیاز برای افزایش ظرفیت تولید نفت‌خام و گاز طبیعی امنیت انرژی ایران با مخاطرات جدی روبرو است.

جدول ۱: صادرات گاز طبیعی و گاز طبیعی مایع شده ایران و روسیه در سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲

صادرات گاز طبیعی روسیه در سال ۲۰۲۲ - خط لوله (میلیارد مترمکعب)		صادرات گاز طبیعی ایران در سال ۲۰۲۲ - خط لوله (میلیارد مترمکعب)		صادرات گاز طبیعی مایع شده روسیه در سال ۲۰۲۲ (میلیارد مترمکعب)	
به اروپا	۸۵,۴	به اروپا	۹,۱	به اروپا	۱۹,۶
به کشورهای CIS	۲۵,۳	به کشورهای CIS	۰,۴	به آسیا - پاسیفیک	۲۰,۶
به آسیا - پاسیفیک	۱۴,۷	به خاورمیانه	۹,۴	کل صادرات	۴۰,۲
کل صادرات	۱۲۵,۳	کل صادرات	۱۸,۹	-	
صادرات گاز طبیعی روسیه در سال ۲۰۲۱ - خط لوله (میلیارد مترمکعب)		صادرات گاز طبیعی ایران در سال ۲۰۲۱ - خط لوله (میلیارد مترمکعب)		صادرات گاز طبیعی مایع شده روسیه در سال ۲۰۲۱ (میلیارد مترمکعب)	
به اروپا	۱۶۷	به اروپا	۹,۱	به اروپا	۱۷,۴
به کشورهای CIS	۲۷,۱	به کشورهای CIS	۰,۵	به آسیا - پاسیفیک	۲۲,۲
به آسیا - پاسیفیک	۷,۶	به خاورمیانه	۷,۷	کل صادرات	۳۹,۶
کل صادرات	۲۰۱,۷	کل صادرات	۱۷,۳	-	

منبع: نویسنده با استفاده از داده‌های مؤسسه انرژی و بی.پی.

۶- اگرچه یکی از موانع توسعه ظرفیت تجاری میان ایران و روسیه همگنی ساختار اقتصادی مبتنی بر تولید و صادرات هیدروکربورها است، اما توسعه روابط انرژی محور میان ایران و روسیه با توجه به شرایط تحریم، حفظ هژمونی روسیه در بازار انرژی، نیاز ایران به فناوری، حفظ، توسعه، و افزایش بهره‌برداری از ذخایر و منابع نفت‌خام و گاز طبیعی، و نیز توسعه ظرفیت صادراتی می‌تواند به‌منظور بهره‌برداری دو طرف از تهدیدها و تبدیل آن به فرصت

البته با توجه به نقش متغیرهای میانجی در چشم‌انداز میان‌مدت و بلندمدت مؤثر واقع شود.

۷- با توجه به ظرفیت‌های ایران و روسیه بسیاری بر این عقیده‌اند که این همکاری باعث ایجاد یک کارتل گازی جهانی می‌شود. اما در عمل اجرای این طرح‌های بلندپروازانه ممکن است با تحریم‌ها و موانع دیگر خنثی شود. تقریباً به محض اینکه صادرات گاز طبیعی روسیه به اروپا به دلیل حمله این کشور به اوکراین با مشکل مواجه شد مقامات ایرانی اعلام کردند که در حال بررسی امکان ورود برای جبران کسری گاز طبیعی در بازار اروپا هستند. با این حال تحویل گاز طبیعی ایران به «اتحادیه اروپا» برای آینده‌ای با قابلیت پیش‌بینی غیرممکن است.

۸- طی سه دهه گذشته هم اروپا و هم ایالات متحده به‌طور منظم تهران را از هرگونه پروژه انرژی عمده در سطح بین‌المللی ایزوله کرده‌اند. آن‌ها همواره رقبای به ظاهر قابل اعتمادتر ایران مانند روسیه و قطر را به ایران ترجیح داده‌اند. به‌علاوه تحریم‌های ایالات متحده علیه ایران برای جلوگیری از صادرات فناوری گاز طبیعی مایع شده به ایران و نیز ساخت خطوط لوله گاز به سمت اروپا هرگونه فرصت ایران برای عرضه گاز طبیعی به اروپا را از میان برداشته و ایران بر صادرات منطقه‌ای و در وهله اول به ترکیه و عراق تمرکز کرده است. در چنین شرایطی حتی اگر تحریم‌ها برداشته شوند سال‌ها طول می‌کشد تا ایران پایانه‌های گاز طبیعی مایع شده را بسازد.

۹- از نظر فنی ایران می‌تواند تحریم‌ها را با صادرات گاز به عمان که دارای ظرفیت اضافی گاز طبیعی مایع شده است دور بزند و واردکنندگان اروپایی پس از آن می‌توانند با عمان قرارداد امضاء کنند که در عمل به معنای واردات گاز طبیعی ایران است. با این حال این طرح به حدود ۴۰۰ کیلومتر خط لوله نیاز دارد که ساخت آن حداقل دو سال طول می‌کشد. در این شرایط روسیه شریک امیدوارکننده‌ای برای صنعت گاز ایران به‌نظر می‌رسد و برخلاف گذشته اکنون که هراسی از تحریم‌های غرب ندارد تفاهم‌نامه‌ای به ارزش ۴۰ میلیارد دلار در ژوئیه ۲۰۲۲ میان گازپروم روسیه و شرکت ملی نفت ایران به امضاء رسید که شامل توسعه میدان‌های گازی پارس‌شمالی و کیش، افزایش فشار میدان پارس‌جنوبی، توسعه شش میدان نفت و گاز و سوآپ تولیدات، تکمیل پروژه‌های گاز

طبیعی مایع شده، ساخت خطوط لوله صادرات گاز طبیعی، و سایر همکاری‌های علمی و فناوری است.

۱۰- تا زمانیکه اروپا به دلیل تحریم‌ها نتواند در ایران سرمایه‌گذاری کند. مسکو تلاش می‌کند از این فرصت استفاده کرده و اهرم‌های نفوذ بر بخش گاز ایران را نه تنها به لحاظ تولید گاز طبیعی بلکه ایجاد مسیرهای جدید برای صادرات آن به دست آورد. می‌توان گفت که دولت روسیه روی همکاری با ایران به عنوان دومین دارنده ذخایر گاز طبیعی جهان حساب باز کرده است تا راه دیگری برای فشار بر بازار انرژی جهان بیابد. اما با توجه به اینکه واردکننده اصلی گاز طبیعی جهان یعنی «اتحادیه اروپا» همچنان فعالانه تحریم‌های جدیدی را علیه هر دو کشور اعمال می‌کند شانس موفقیت این کارتل بالقوه ضعیف به نظر می‌رسد.

۱۱- با توجه به تحریم‌های اعمال شده علیه روسیه پس از تهاجم تمام عیار به اوکراین، مبادلات نفت و گاز در سیاست انرژی ایران به واقعیت تبدیل شده است و البته در ایران دیدگاه‌های موافق و مخالفی در این خصوص وجود دارند. به هر طریق توافقات اخیر بین تهران و مسکو در مورد سوآپ نفت خام و گاز طبیعی نشانه دیگری از چرخش روسیه به سمت بازارهای نفت و گاز آسیا و همچنین روابط نزدیک‌تر روسیه و ایران است. اما باید توجه داشت که تجارب قبلی از جمله «سوآپ نفت و غذا» قبل از برجام نشان دادند که در صورت رهایی هر یک از طرفین از فشار تحریم و دسترسی به بازارهای صادراتی قراردادهای سوآپ نفت و گاز منطقی و توجیه اقتصادی خود را از دست می‌دهند.

۱۲- در صورت تغییر رژیم‌های تحریمی فعلی نیز توافقات بین تهران و مسکو ممکن است با سرنوشت مشابهی روبرو شوند. بنابراین آینده روابط انرژی روسیه و ایران در فضایی طرح می‌شود که با نااطمینانی‌های فراوان هم از بعد عوامل داخلی و ساختار اقتصادی ایران به لحاظ سطح بهره‌برداری از میادین نفت و گاز، میزان اکتشاف، توسعه، و سرمایه‌گذاری در میادین نفت و گاز به ویژه در فضای تحریم‌ها، پایانه‌ها، و کریدورهای حمل و نقل، میزان سرمایه‌گذاری خارجی، و نااطمینانی‌های سیاسی در نظام روابط دوجانبه و بین‌المللی مواجه هستیم و آینده روابط انرژی محور میان ایران و روسیه در چشم‌انداز بلندمدت و نه وقفه‌های ناشی از تحریم معنا می‌یابد. بنابراین به رغم بررسی همه موارد از جمله فرصت‌ها و تهدیدها در جهان پساجنگ اوکراین نباید از عنصر بین‌المللی یا عامل

سوم در توسعه روابط انرژی میان ایران و روسیه غافل شد.

۱۳- اگرچه عقد و اجرای تفاهم‌نامه‌های دوجانبه در خصوص زیرساخت‌های انرژی از ضروریات عملیاتی توسعه دیپلماسی انرژی میان دو کشور است، همواره باید به نقش متغیرهای میانجی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی در رابطه میان آن دو توجه داشت تا جائیکه غفلت از این موضوع ما را در دام ساده‌انگاری‌ها و جاه‌طلبی‌ها گرفتار خواهد کرد. به‌عنوان یک گزاره می‌توان گفت که اثر غیرمستقیم رابطه انرژی میان ایران و روسیه از طریق انزوای اقتصادی و سیاسی ایران هم به دلایل ساختار داخلی و متغیرهای درونی، هم از بعد سیاست انرژی روسیه، و هم بر مبنای عوامل اثرگذار نظام بین‌الملل به‌ویژه در بلندمدت می‌تواند بیش از اثر مستقیم و یا رابطه دوجانبه میان دو کشور باشد. لذا در شرایط تحریمی و یا غیرتحریمی با توجه به گسترش شبکه روابط انرژی جهانی، رابطه انرژی میان ایران و روسیه به‌نحو معناداری با تنظیم رابطه جهانی آن‌ها گره خورده است.

همکاران این شماره: شهاب‌الدین شگری، حسن راعی، و عباس ملکی